

ARAP ROMANI: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE¹

(Etkileşimsel Arap romanına bir bakış)

Sa'id YAKTİN²

Çeviren: İsmail ALAN³

“İş işten geçmeden Arap romancılarına ve eleştirmenlerine!! ”

1.SUNUŞ

1.1 “Arap Romanı”nın Arap dünyasında ortaya çıkışındaki ilk örneklerinden itibaren onun orijinal mi yoksa taklit mi olduğu sorusu bilginler ve araştırmacıların merakını mucip olmuştur. Ve hala bu soru romanın gelişme süreci boyunca şu veya bu şekilde tekrar tekrar ortaya atılmaktadır. Son çalışmalarda ortaya konulan “Orijinalleştirme”⁴ den bahsetmek belki de bu eski problemin hala devam ettiği en iyi örnektir.

Biz “Arap Romanı”nı Arap toplumunun batı dünyası ve kültürüyle temasının sonucunda tanıdığı büyük değişimler çerçevesinde; bütün sanatsal ve estetik formları gelişen ve şekillenen bir “anlatı türü” olarak görüyoruz. Bu öneriyi de yine Arap edebiyatını destekleyen biriymiş gibi sunuyoruz. Fakat bu konuda bazı farklı düşüncelerin de olduğunu görüyoruz. Roman hakkındaki yaygın söylemlerin çoğalmasından dolayı biz onu bir tür olmasından dolayı “Anlatı” ve bir türün sıfatı olmasından dolayı “Roman” olarak birbirinden ayırıyoruz. Anlatı kesinlikle vardır ve tüm halkların tarihinde mevcuttur. Fakat anlatı türleri farklıdır, çeşitlidir, birbirinden ayrılır, bazen açıkça ortaya çıkar, bazen gizlenir. Bu görüşe göre bu anlatı

---

¹ Bu makale " من التراث إلى العصر ", Alâmât dergisi, vol. 20., ss.39-48, Fas, 2004. yayınlanmıştır. Bkz. <http://saidbengrad.free.fr/al/n20/pdf/3-20.pdf>

² İmam Muhammed b. Suud İslam üniversitesinde Arap Dili ve Edebiyatı Profesörüdür. Çalışma alanları Edebi anlatılar ve Göstergibilim, Edebiyat ve Edebiyat Eleştirisi Teorisi, Arap İslam Anlatı Geleneği, Folklorik Kültür konuları üzerinde yoğunlaşmıştır.

³ Muş Alparşan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı ABD Araştırma görevlisi.

⁴ Ç.N: Orijinalleştirme: Bu terim ile ifade edilmek istenen Arap romanının batı menşeli olmayıp aslen Arapların kendi edebiyatlarına ait olduğunu savunanların onu kendi edebiyatlarına mal etme çabasıdır.

türü(Roman) tıpkı Arap dünyasında doğuşu ve gelişmesini gerektiren şartlara uygun olarak formunu oluşturduğu gibi ortaya çıkmasını gerektiren faktörler üzerine batıda ortaya çıkan yeni bir anlatı türüdür.

1.2. Bütün anlatı türleri- ki burada konumuz romandır- ortaya çıktıktan sonra zamanla birlikte gelişir, yapısı, sunuluş şekli ve algılanışı değişiklik gösterir. Ondan kültürel alanlarda türler ortaya çıkabilir. Ve farklı alanlarda onun dışında farklı türler ortaya çıkabilir. Polisiye ve bilim kurgu romanları İngiltere ve Amerika'da dünyanın diğer ülkelerine göre daha çok gelişmiştir. Aynı şey Avrupa için de medya ile bağlantılı olarak yeni anlatı türlerinin ortaya çıkması hususunda söylenebilir. Fakat Arap Anlatı yaratıcılığında bunun bir tür olarak hala bir örneği yoktur. Belki makâmelere, halk hikâyelerine ve bunların dışında Arap hikâyesi tarzında ortaya konulan, Arap kültüründe insanların durumları ve yaşam şartlarından dolayı ortaya çıkan anlatı türlerine gidebiliriz. Fakat bunun başka kültürlerde ortaya çıkışı gecikmiştir. Bu yüzden “Roman”ın Arap kültüründe ortaya çıktığını savunan pek çok Arapça çalışmada yaygın görülen bu hataya ehemmiyet vermiyoruz. Bu “cins” ve “tür” arasındaki (farkın anlaşılmasından kaynaklanan) apaçık bir yanlışlıktır. Bize bu ikisini birbirinden ayırmak ve bu yanlışlığı itibara almamak düşer. Bu karışıklığı ayırt etmek ve bu yanlışlığı itibara almamak aynı zamanda bize Arap romanının gelişimini düşünme ve herhangi bir kopukluk ve kısıtlama olmadan olgunlaşmasını gözlemlene imkânı sağlamaktadır.

2. İlk örnekler

2.1 Savunduğumuz fikre uygun olarak bazı batı roman örneklerinin- ister bu yüzyılın başında doğuda ortaya çıksın isterse bu yüzyılın ortasında - Fas gibi- romanın ortaya çıkışının geç kaldığı bazı Arap ülkelerinde ortaya çıkmış olsun- ilk “Romanlar” olarak isimlendirilen romanların üzerindeki şu veya bu şekilde etkilerini ortaya koyarak, sanatsal yapılarını ve gerçekçi özelliklerini kaydediyoruz. Batı anlatı türünün Arap romanı yaratıcılığındaki bu etkileşimi hala şu veya bu şekilde oluşumunda ve farklı gelişimlerinde görünüyor.

Ne var ki bu ilk romanlar –bunun yanı sıra- Arap hikâyeciliği ve anlatı kültürüyle bağlantılı özellikle de bir takım Arap hikâye türlerinden naklolunan bazı hikâye tekniklerinin kullanılması bakımından bazı etkileşim izleri de taşıyordu. Örneğin makâmeler, müsâmereler, dini kıssalar veya el- Muveylihî'nin Hadîs İsâ b. Hişâm, Hâfız İbrâhîm' in Leyalî Satîh' inde bulduğumuz bazı

halk masalları, bunu yanı sıra Mes'ûdî' nin Hadîs Ebî Hureyre'si ve bunu izleyen dönemdeki bazı metinler buna en güzel örnektir.

2.2. Farklı yapıları ile Arap hikâyeciliğinin çerçevesi bu tür metinlerde belirgindir. Tıpkı toplumsal ve siyasal gerçeklerin yapılarını kişileştiren bir evrensel hikâyenin temellerini oluşturduğu ve onu “Kıssadan Hisse” olarak isimlendirilmesini sağlayacak şekilde sunmaya çabalaması gibi. Biz onun bu metinlerde ve benzerlerinde Arap hikâyeciliği belleğinde önemli bir olgu olarak geldiğini ve gerçekçi ve tarihi romanlarda açıkça görülen – hikâyesel- bir anlatıcı bakış açısına olan çabayı görüyoruz. Nitekim bunlar içerisinde hikâyeciliğin örneklendirildiği – ister Arapçaya çevrilmiş batılı romanlar olsun isterse onun tarzında yazılmış olsun-taklidi batılı roman şekilleridir. Başka bir ifadeyle bu örnekleri tarihle arasındaki bağlar ile sınırlayan içerisinde gerçeklerin olduğu bazı özelliklerini Arap anlatısında bazı şekillere dayanarak özelliklerini açıklamaya çalışan veya eleştiren tarzıdır. Nitekim o geleneksel yaratıcılık şeklinde olduğu gibi roman örneklerinden de faydalanmıştır.

İlk romanlarda olan ölçütlerin Arap kültürüyle farklı bir şekilde bağlantıları göz önüne alınmadan önce belli bir süre geçmesi ve Arap romanının oluşum ve gelişim süreci hakkındaki varsayımların sağlam bir zemine oturması gerekmektedir. Arap hikâyeciliğine dayalı ilk örnekler bize seci üzerine kurulu, belâğat kurallarının kullanıldığı, içerisine meşhur Arap şairlerinin kasidelelerinin yerleştirildiği ve bazı kahramanların bazı şiir beyitleriyle konuşturulduğu bir dilin kullanıldığını açıkça gösteriyor. Kültürel miras burada kendisinde bulunan sanatsal bir tecrübenin parçası olması itibarıyla değil kişilerini oluştururken gerçek ile aralarında bir bağ kurmaya çalışan yazarın edebi arka planın bir parçası olarak hareket ediyor. Bunu yeni Arap romancılarında da görmek mümkündür.

3. Oluşum süreci

3.1. Arap anlatı kültürünün batıyla etkileşime geçmeye başladığı 60'lı yıllardan günümüze kadar süren devre; kurulum ve gelişme dönemindeki durumu farklı perspektiflerden bize gösteriyor. Sanatsal platformda roman başlı başına bir sanat haline geldi. Ayrıcalıklı tabiatıyla farklı tecrübeler kazandı. Şüphesiz tecrübeler farklılaştı ve farklı Arap ülkelerinde isimlendirmeler çoğaldı. Tıpkı uygulamada uzun bir geçmişe sahip olduğunu gördüğümüz “Şair” den bahsetmek gibi “Romancı” dan bahsetmek de

mümkün oldu. Fakat Romancı kelimesi anlatıda işleyiş tarzını ve tekniklerini kullanmış bile olsa “Râvî” kelimesiyle arasındaki bağlarını kopardı. Bu konu kültürel bir boyut kazanmış bu bağlar hakkında dikkatlice düşünmeyi gerektiriyor. Özel önemine binaen “Etkileşimli Roman”dan bahsettiğimizde bu konuya tekrar döneceğiz.

Nitekim birikimler ister tek bir romancıya veya tek bir Arap ülkesine ait olsa da çeşitlendi. Gelecekte, “Tarihî, Romantik ve Gerçekçi” büyük roman eğilimleri tercih edilecek ve aşağıda sayacağımız yazarların karakteristik özellikleri belirlenecek. Bu yazarlar sırasıyla şunlardır: Necip Mahfûz, Yusuf es-Sibâî, Yusuf İdris, İhsan Abdulkuddûs, Muhammed Abdulhalîm Abdullah, Süheyl İdris, et-Tayyib Sâlih, Abdurrahman eş-Şarkavî, Mahmûd el-Mes’ûdî.

Fikrî ve toplumsal platformda, ikinci dünya savaşının hemen arkasından yazının yaygınlaşmasıyla Ulusalcılık, Sosyalizm ve Varoluşçuluk gibi entelektüel yazın türü yönelişleri egemen oldu. Vatan, sosyal sınıflar, halk, birey, hürriyet ve sorumluluk söylemleri belirginleşti. Bütün bunlar toplumun tüm sorunlarını kucaklayan, farklı yapılarını bir araya getirmeye çalışan ve Sosyo-Politik çekişmelerle alâkalı büyük sorunları gözlemleyen sanatsal bir hitap olarak Arap romanının medeniyet seviyesinde seçkin bir yer kazanmasına katkıda bulundu.

3.2. Ne var ki 67 hezimet¹, modern Arap toplumunun tarihinde yeni bir aşama niteliğindedir. O, “Nahda” döneminden itibaren birikmiş bilgi birikimini bile tekrar gözden geçirilmesini gerektirdiği gibi; revaçta olan farklı sanatsal ve estetik söylemler üzerinde de tekrar düşünmeyi gerektirdi. Eğer “Gerçek”, ister Öz’ü açıklamayla olsun isterse batıdan farklı pozisyonlar alsın sanatsal ve fikrî kazanımların çoğunda dikkat ve düşünmenin köşe taşı olarak kabul edilirse; Arap romanı bazı deneyimler boyunca çalışmış ve 60’ ların sonundan beri gerçeğin tarihle beraber kullanılmasını dikkate almış ve tarihteki köklerini itibara alarak gerçeği yeni bir tarzda sunmaya çalışmıştır.

Bu dönüşüm Tarih, Kültür ve Gerçeğe ait ölçütlere anlam kazandırma görüşünün seyrine katkıda bulundu. Tarih, özet ve ibret konusu olarak kalmadığı gibi zamanla bağlarını koparıp uzak geçmiş olarak da kalmadı. Aynı zamanda gerçeklik bize dış dünyadan mükemmel bir âlem ve Öz’den bir

---

¹ Ç.N: Arapların 1967’de Altı Gün Savaşı’nda yaşadığı hezimet ve İsrail’den yediği ağır darbenin tarihidir.

parça olarak sunamayacak şekilde paramparça oldu. Fakat yine de o, benliğin farklı belirtileri ile konumuna ve şuuruna bakar oldu.

3.3 Tarih, kültür ve gerçeğe ait bu yeni kavram Öz ve diğerlerinin okunmasında farklı olasılıklar sunacaktır. Bu yeni görüş ve bilinç boyunca kültürel ve gerçekçi konular birlikte gerçekleşecektir. Bu bize bir taraftan Cemal el-Gîtânî, Emîl Habîbî, Mecîd Tûbyâ, Hânî er- Râhib, Vâsînî el- A'rac, et-Tâhir Vattâr, Emîn M'alûf, Mu'nis Er-Rezâz, Recâi Âlim, Sâlim Hamîş, İbrâhîm Derğûsî gibi, diğer taraftan Sun'ullah İbrâhîm, Haydar Haydar, Edvâr el-Harrât, Yûsuf el-Ka'id, İlyâs Hûrî, Nebîl Süleymân, Hanân eş-Şeyh, İbrâhîm el-Fakîh, el- Meylûdî Şağmûm, 'İzzuddîn et-Tâzî, Muhammed Barrâda, Baha et-Tâhir, Muhammed el-Bisâtî, Hayrî Şelebî, vb. pek çok Arap romancısının ürünlerinde açıkça görünmektedir.

4. Dönüşüm Süreci

4.1 Kültürel miras bilinci, gerçekliğe bakış açısının yenilenmesi ve Arap deneyimiyle etkileşim sanatsal, toplumsal, bilimsel büyük problemler dâhilinde bir araya gelmesi ve senkronize olması insanoğluna uzun gelir. Bunlar şu şekilde görünüyor:

4.1.1 “Gerçekçi Ve Tarihçi Arasındaki Bağ”: İçinde yaşadığımız gerçek bugünün ortaya çıkardığı bir şey değildir. Onun tarih ve kültürel mirasa ait kökleri vardır. Bu, yeni bakış açıları ve ölçütlerle Arap kültürel mirasını tekrar gözden geçirilmesini doğuracak temel fikirdir. Bunun etkileri bir taraftan hikâyenin bir maddesi olarak Arap anlatı kültürüyle etkileşime giren Arap romanı üzerindeki etkileri veya diğer taraftan anlatı metotlarından biri olması bakımından açıkça görülecektir. Kültürel miras ile olan etkileşim bu gerçeğin köklerine bakmayı gerekli kılıyor. Veya bu kültürel miras ve tarihin hâlihazırdaki durumumuzla uzantılarını ve aralarında bulunan farklı bağlantıları incelemeyi gerekli kılıyor. Bu bağ hikâyenin bir konusu olarak özü oluşumu sürecinde iken göz önüne almaya müsaade etmiştir. Öz, bu oluşuma sebebiyet veren pek çok ortamıyla etkileşimdedir.

Bu bütünleşme veya bağların kuvvetlenmesi aynı zamanda gerçeğe ve tarihe yönelik aralarına büyük mesafeler koyan eski bakış açısını göz ardı eden yeni bir bakış açısının filizlenmeye başlamasına neden olmuştur. Roman yazarı bu kültürel mirasla alakasını artırdı, kaynaklarını çoğalttı ve çeşitlendirdi. Genel olarak evrensel kültür olarak bilinen sınırdan durmadı. Aksine folklorik yaratıcılık veya genelde folklorik kültürde pek çok yönünü

geliştirmeye yöneldi.

4.1.2 “Roman formunun temellendirilmesi ve deneyimi”:
Roman ve tarihsel gerçeklik arasındaki bağlar hakkında düşünce düzeyinde gerçekleşen durum sanatsal platformda Arap romanına yeni bir alan kazandırmaya katkıda bulundu. Dil, üslup ve yazım teknikleri düzeyinde birçok gelişme yaşandı. 50’li yıllarda ve 60’ların başında hüküm süren Realist romana ait olgulara tepki olarak rolünü oynayan kültürle etkileşime geçen roman farklı deneyim ve kazanımlarından istifade etti. Bu görüşe uygun olarak ilk örneklerdeki gerçekleşeni göz ardı eden boyutlar romanda ortaya çıktı. Bu bağdaşımdan ortaya çıkan ise Arap romanının tecrübe ufukları ile dolup taşmayı başarmasıdır. Aynı zamanda bize Arap kültürüyle etkileşime geçen kurallar üzerine kurulu deneyimler sundu. Biz de bu durum karşısında deneyim savaşına giren Arap romanının orijinalleşmesi hakkında konuşur olduk.

Orijinalleştirmeden konuşmayı mümkün kılan durum Arap edebi eleştirisinde bütün bu dikkati ele aldı. Bence Arap romanının türü konusunda ve anlatımında daha önce geçenlere temel olarak dönüyor. Çünkü çokları hala onu orijinal değil sahte olarak niteliyor. Sanki orijinalleştirme Arap anlatı başarısının kültürel boyutunu aydınlatmada yol alıyor. Bu doğru değildir. Çünkü romancının sanatsal ve yaratıcılık düşünceleriyle uygun hikâye deneyimleriyle ilham alması ve etkileşime girmesine imkân sağlıyor. Orijinalleştirme olgusunun belirginleşmeye başlamasından az önce kitap yazan romancıların Arap kabul edilmemesi veya Arapça bir roman yazmadıklarını söylemek mümkün müdür? Böylece biz farklı üretim ufukları arayan yeni Arap romanı deneyimlerine temel bir isim olan orijinalleştirmeden konuşmanın mümkün olmadığını görüyoruz. Yeni deneyim içerisinde anlayabildiğimiz anlamıyla orijinalleştirme Arap romanının gelişim özelliklerinden biridir. Bu özellik Arap anlatısını yeni yaratıcılıklara yönelten faktör olarak görülür. Yeni roman olarak bilinen bu tür içerisinde bazı farklı söylemler cisimleştiği gibi batı tekniklerini kullanmaya yönelmiş farklı tecrübe yolları ve yeni bir roman deneyimiyle karşı karşıya kaldık.

4.2 Bu bağlamda Arap romanı ile kültür arasındaki bağın kendisine toplumla ve içindekilerle etkileşime girecek yeni bir destek verdiğine varabiliriz. Bence bu bağ Arap romanı konusunda, bu zorluk her

ortaya atıldığında sabit kalan kaynaklara benzeyen ya da kültürel ürünler olarak isimlendirilmekten uzak Arap roman tecrübesi özelliklerini karakteristik ve üstün özellikleriyle sunmayı başarmıştır.

Böylece türü ne olursa olsun etkileşime girme başarısı iyi olduğu sürece herhangi bir yeni üretim denemesinde kültürel mirasla etkileşimine binaen hala sanatsal deneyimi özellikleriyle gösteren önemli bir delildir. Burada Borges, Marx, Umberto Eco, Paulo Coelho ve diğerlerinin görüşleri önümüzde durmaktadır.

4.3. Roman deneyiminin kazanımı düzeyindeki gerçek problem – her ne olursa olsun- kültür veya deneyimin birlikte etkileşimi konusuyla alakalı değildir. Ama gerçek sorun bu birlikteliğin nasıl gerçekleştirildiği ve bu bağlantıların başarılı şekilde kullanılıp kullanılmamasıyla alakalıdır. Bu durumdan bütün romancıların veya yazarların kültürel mirasa yönelmedikleri, onu denemedikleri ve bu niteliği gerektiren metinleri zoraki yazdıkları ortaya çıkıyor. O zaman deneyim ve karar vermenin başarısını garantilemek için bu sorunu düzeltmek ve etkileşim şeklini, tarzını, oluşma şeklini göz önüne almak gerekir. Veya tam tersi.

Bu açıklamaya bağlı olarak pek çok Arap yazarının romana yeni bir fikir sunma hususunda yeni roman deneyimini işlemede Arap kültürüyle etkileşiminde gerçekten başarılı olduklarını görüyorum. Nitekim bazıları- kültürel mirasa dönmüş olsalar ve onun yapılarını bazı şekilleriyle Arap anlatı tekniklerini kullanmaya çalışsalar bile- buna rağmen okuyucu olarak etkileşime girebileceğimiz yeni bir deneyimi sunmayı başaramadılar. Bunun sebebi ise kültürel miras veya tarihle etkileşime geçme yöntemi ve görüş ve tecrübeyi sunuş şeklidir.

4.4. Yeni Arap romanı-ki o Arap kültürüyle etkileşim içinde iken- sanatsal üretim ve metinsel yaratıcılığı içeren ikili bir örneği başardı. Birinci örnek hâlihazırda ki Arap gerçeğinin önemli bir parçasını- sadece tarihe uzanan köklerine giderken- harekete geçirmede ortaya çıkıyor. Bu çerçevede Arap romanı pek çok kazanım ve farklı yönleri ve şartlarıyla Arap tarihine dikkat çeken Arap entelektüel projeleriyle karşılaştı.- -ki bu konuyla etkileşimindeki tüm uygulama denemelerinin şart koştuğu ihtilaflarla birlikte gerçekleşmiştir.- Arap romancılarının üst düzey sanatsal bir bakış açısı ve eleştiri bilinciyle Arap kolektif hafızasının önemli parçalarını keşfetmede ve onunla etkileşime geçmede gerçekten başarılı olduklarını görüyorum.

İkinci örnek ayırt edici Arap özelliklerine sahip roman deneyimlerini sunma konusunda ortaya çıkıyor. Bu ise ilham yoluyla, konuların kullanılması ve çok özel Arap anlatı yollarının kullanılması ve deneyimin Arap romanını gerçekçi romanda biriken eski yapısından ve üsluplarından kurtaracak tarzda kullanılması yoluyla. Arap romanı bu yönelişlerde pek çok özellik ve yöntem çeşitlerini tanıdı. Romancıların kültürel mirasla etkileşime geçme konusunda kesiştiklerini görüyoruz. Fakat onların karakterlerini oluşturma yollarındaki farklılıkları ve üretim şekillerini ve iyi bir şekilde kullanıldığı sürece kültürel miras varlığının canlı ve zengin bir hazine olduğunu ortaya koyan şeyi belirliyoruz. Bu etkileşim roman tecrübesine taze kan ve zengin imkânlar sağladı. Arap kültürel miras kanallarıyla etkileşim şekilleri yönüyle bu deneyim hakkında karar vermek vaktinden önce gerçekleşecektir. Fakat şu an kesin ve somut olan bu işbirliğinin Arap roman tecrübesine yaratıcılık ve öneri için geniş bir alan kazandırmış olmasıdır. Hiçbir deneyim çabalamadan hızlı bir başarıyı yakalayamaz. Deneyimin başarısının ölçütü ortaya atılmış bazı başarısızlık ve kusurlar sebebiyle ondan kesinlikle vazgeçmek olmamalıdır. Özellikle de zorluklardan ve engellerden kurtulamamış yaratıcılıkla alakalıysa.

Arap romancısı, pek çok farklı kültür dünyalarını keşfettiği halde, bazı olgularda durmamakla ve kültürle bağını koparmamakla meşguldür. Bütün hallerde ve konularda gerçekliği, olay benlik ve âlem hakkında derin düşünceyi ele alması gerekir. Aksi takdirde etkileşim tarihîden tarihî olmayan bir görüşe dönüşür. Böylece deneyim benzersizliğini ve özelliklerini kaybeder. Arap romancısı bu iki örneği de eşzamanlı olarak geliştirmede başarılı oldukça ve yaratıcılığında mükemmelliğe ulaştıkça Arap roman tecrübesi gelişir ve gelişiminin seyirleri ona gelişme ve yaratıcılık konusunda yol gösterir.

6. Başkaldırı zamanı:

Pek çok yeni zorluk Arap romanına ve Arap romancısına değişimi dayatıyor. Özellikle romanın olgunlaşması deneyimin şu şekillerde gerçekleştiğini somut şekilde açıklıyor. Bunlar:

1. Nahda döneminden itibaren Arap toplumunun değişimiyle beraber hareket etti. Tükenmeyen acıları ve yarım kalmış hayalleri dile getirdi.
2. Arap toplumunun atlattığı büyük kavşak noktalarındaki siyasi fikri içtimai konularla boğuştu.

3. Romanın geç ortaya çıktığı Arap ülkelerindeki bazı yazarların ekledikleri üstün özel türlerle zenginleşti. Libya'da İbrâhîm el-Kûnî, Suudi Arabistan'da Recâi Âlim, Fas'ta Ahmet Tevfik, Lübnan'da Rebî' Câbir, Yemen'de Habîb 'Abdurrah Surûrî vb.

4. Şifahi anlatım gibi basit yollardan tutun, çoğu karmaşık farklı teknikler ve şekillere kadar hepsini dener.

Aşağıda sayacaklarımız ise bu teknikleri ve şekilleri göstermektedir:

1. Nicelik bakımından deneyimlerin artması(kısa öyküden uzun öyküye)

2. Ciltli roman türleri ortaya çıkması (üçleme, beşleme)

3. Ortak yazılan romanların ortaya çıkması 'Abdurrahman Munîf ve Cebrâ İbrâhîm Cebrâ gibi.

4. Bazı roman deneyimlerinin şiirle bağlantılı olması el-'Azzâvî ve el-Harrât gibi ya da drama ile bağlantılı olması Fahd İsmâ'îl gibi.

5. İçerisinde tarih, kültür, gerçeklik ve farklı yönleriyle dramatik ve hayali tuhaf türlerin farklı şekillerin girdiği abartılı deneyimlerin ortaya çıkması.

6.2 Bütün bu varyasyonlar ve bunlardan türeyen yeni roman türleri Arap romancısını uzlaşma ve ayrışma yönlerini keşfetmek için Arap romanını araştırmasıyla kalmadı, öyle ya da böyle kendisiyle etkileşime geçen okuyucusunu yarattı. Buna bağlı olarak pek çok roman deneyimi okurundan mahrum kaldı. Ve diğerleri bir tür olarak okuyucuyu etki alanına aldılar.

Ne var ki okuma sorunu sadece okuyucunun türüne ve metinle etkileşime girme kabiliyetine bağlı değil aynı zamanda etkileşim imkânı dâhilinde roman metnini yeniden üretmesine bağlıdır. Deneyimin çeşitlenmemesi hikâye dünyalarının yaratılmaması, yeniliği devam ettirme kabiliyetinin olmaması bunların hepsi bu sabit imkânların tüketilmesine ve anlatı yaratıcılığının çıkmaz bir yolda son bulmasına hizmet etti. Başka bir ifadeyle okumanın ufkunu daralttı. İşte bu yeni Arap romanının içinde bulunduğu durumdur. Kültürle etkileşimin ve tecrübeye dalmanın zirve yaptığı 80'ler ve öncesinde yaşanan durumun aksine merak uyandıracak ve okuru kendine çekecek tarzda yeni romana çok az rastlanır oldu.

6.3 Bu durumun zamanla Arap romanının işlevselliğini bitirmesi

ve onu asırlardan beri modern Arap şiirinin yaşadığı berbat duruma düşürmesi mümkündür. Arap romanının karşı karşıya kaldığı problemler: İmkânlarını tekniklerini hikâye dünyalarını ve etkileşim şekillerini büyük gerçeklerin değişimiyle aynı oranda yenilemeye devam etmesi veya varlığının yavaş yavaş azalması net bir şekilde görülmeye ve bitene kadar etkisini kaybetmeye başladı.

Bunun en önemli delili -pek çok delillerle bize açıklıyor- ise en önemlileri pek çok romanın ve romancının ortaya çıkmasıdır. Eğer deneyimlerin tekrarı ve yeni üretimlerin çok az olduğu bu kokuşmuşluğun ortasında bu durumu olumlu kabul etmek mümkün olduğunu varsayarsak; sonunda ne kadar az gerçek yazar ve okunası romanlar bulacağız? Bu durum bir felaketi haber vermiyor mu?

7. Deneyime yeni bakış açıları hakkında: etkileşimsel bir roman için

7.1. Başlangıca dönüş:

Arap romanı en çok 20. Yüzyıl boyunca gelişti. Batı romanının farklı deneyim ve tekniklerinden faydalandığı gibi geleneksel Arap anlatı türlerinin tamamını kullandı. Oluşumunda ve olgunlaşmasında – bu birçok yönüyle dir-toplumsal sorunlarla boğuştuğu gibi farklı türlerde daha önceki devirlerde tanımı yapılmamış pek çok alana girdi.

Deneyimler çeşitlendi kanallar çoğaldı. Tıpkı diğer roman deneyimleri sinemaya uyarlandığı ve televizyon dizilerine giden yolu keşfettiği ve batı dillerinde üzerinde çalışmalar ve araştırmalar yaptırmayı başardığı gibi birçoğunun Yabancı dillere karakteristik özellikleriyle çevrilmesi süresince yabancı okuruna ulaşmayı da başardı. Ve o bir bütün olarak bilginler, araştırmacılar ve eleştirmenler tarafından önem verme sürecini yansıtıyor. Bütün bunlar bize net olarak açıklıyor ki; Arap romanı, yeni bir tür olarak dikkatleri büyük oranda üzerine çekmeyi ve eski bir tür olan şiirin işgal ettiği konumu ele geçirmeyi başardı. Nitekim onu, yeni Arap divanı olarak kabul eden çok sayıda kişinin varlığı bunu bize göstermektedir.

7.2 Ne var ki bu ele geçirdiği konum –ister lehine ister aleyhine – bizi bu iddialar üzerinde durmaya ve ona gelişim ve yenilenme imkânı sağlayacak yeni yollar bulmaya ve yeni ufuklar aramaya itiyor. Çünkü kendini sürdürmeye ve sürekli olarak yenilenmeye güç yetiremeyen edebi tür kendini, özü geliştirmek ve merak uyandırmak için duraklamaya maruz kaldığı bir

zamanda buluyor. Şimdi işe öyle görüyorum ki Arap romanı birkaç asır boyunca kendine imkân sağlayan önemli gözlemine rağmen 20. Yy.'ın son yıllarında 70'ler ve 80'ler de olan duruma uydurarak yaratıcılık, telakki ve araştırma yönüyle parlaklığının azalmaya başladığı yollara girdi.

Bence bu iddialar bir yönüyle roman yaratıcılığı diğer yönüyle roman eleştirisiyle alakalıdır. Bu da aralarındaki kuvvetli bağ nedeniyledir. Geçen iki asır boyunca ikisinden birinin gelişimi diğerini de bağladı ve gelişmeye mecbur etti. İkisinden birinin gelişimindeki gecikme diğerinin de zorunlu olarak gecikmesine veya bir diğerine olumsuzluk olarak yansımaya neden olmuştur.

Artık biz onu bize bu bağın şeklini açıklayan roman çalışmalarından biri olarak görmeye başladık. Bu yüzden Roman ve eleştiri işinin en kısa zamanda kazandırdığı bu iddiaları belirlemeye çalışacağız. Bu ise tüm Arap romancıları ve eleştirmenleri iş işten geçmeden asrın zorlukları, öz, deneyim ve anlatı vasıtalarını yenileme konusunda bir araya gelmeleriyle mümkündür.

7.3 Roman eleştirisi iddiaları:

Arap edebi eleştirisi en çok yapısalcı olarak bilinen dönemde gelişti. Ve roman eleştirisinin şiir eleştirisine oranla bu dönemde ki payı önemlidir. Kültürel alanlarda ve kitaplarda onunla alakalı mütalaa ettiğimiz çalışmalar ki biz 21. Yüzyılın ilk günlerini yaşarken Sanki bu çalışmalar ve araştırmalar çok geriye gitmeyen bir tarihte kök salmış gibi hala bizi 80'lerin başındaki başarılarına yönlendiriyor. Tam tersinin doğru olmasına rağmen. Bu çalışmaların başına tekrar ve kısır döngü türü oturdu. Ve ortada çalışmaların ve araştırmaların gerçekleştirdiği önemli bir eşzamanlı hareket kalmadı. Bazı çabalarda basit kaldı. Ve bazıları edebi eleştiriye bitmiş olarak görmeye başladı. Bize düşen ise kültürel eleştiriye sıkı sıkıya sarılmak çünkü o önümüze en geniş alanları açıyor ve buna benzer çağrışımlar yapıyor.

Bence roman eleştirisine ait en temel iddia tekrar etmekten ve hazır olanla yetinmekten kaçınmak içinde gizlidir. Çünkü Arap roman eleştirisi alanında başarısını geliştirmek hayati bir mesuliyettir. Geçmişte ortaya koydukları üzerinde durmak ve onu sanki yeniymiş gibi sunmak onu ancak yok olmaya sürükler. Yeni çabalar ve teorik gelişmeler üzerine açılımlar Arap eleştirisi deneyiminin gelişmesi istenilen seviyeye yükselmesi için zorunludur. Hala araştırmacılar algı, metinler arasılık, anlatı ve bunların dışında çağdışı süreklilik kazanmamış düşünceler hakkında konuşuyorlar.

Takipçilerine ise sadece bunu beğenmek düşüyor. Biz hala vazgeçilmiş varsayımlar ve teoriler üzerinde dururken batıda eleştiri çalışmalarında önemli derecede büyük gelişmeler yaşandı. Çalışmalar Gündü bilim, İletişim kuramları, İnteraktif medya, Oyun teorisi ve Bilişsel psikoloji, Bilişsel bilimler, İnteraktif medya, Sanal zekâ Antropoloji vb. ile açılımlar gösterdi.

Edebi çalışmalar yeni bir araştırma devresine girdi. Ve yeni terimler ve kavramlar doğdu. Fakat hala biz onunla etkileşime girmekten uzak duruyoruz veya onun sınırlandırdığı arkaplanı içselleştirmek istemiyoruz. Biz henüz işitsel ve yazınsal metinlerle alakalı kavramların esiriyken ve biz hala elektronik kitap seviyesiyle etkileşime yükselmemişken , Batıda metinle alakalı kavramlar ortaya çıktı. Metin örgüsü, interaktivite , internet alemi, sanal gerçeklik interaktif edebiyat. vb.Roman eleştirisine ait esas iddia; gelişim, çağı yakalamak ve onun seviyesine yükselmektir. Aksi takdirde yeni olana gözümüzü açtığımızda diğerlerinin kıyas edilemeyecek ölçüde bizden asırlar önce yaptıklarını göreceğiz. Ve buna ek olarak bunu telafi etme imkanımız da yok.

7.4. Roman yaratıcılığı iddiaları:

Arap romancıları romanın oluşum sürecinde kültür ve çağdaşlık üzerine etkileşimi gerçekleştirerek pek çok deneyim ve tecrübe birikimine sahip oldular. Bu onlar için anlatı yaratıcılığında kullanılan önemli bir dürbün oldu. Bu ise onlardan hayali okuyucu üzerine iddiaya tutuşup deneyime dalanların çoğunun varlığını açıkça gösteriyor. Böylece gerçek okuyucuyu da ihmal etmiş oldular. Arap romanı üzerine yapılan esas iddia onun gerçekleştirilmesi üzerinedir. O ise etkileşim için yeni bir anlayışa taşınmıştır. Ben bununla gerçek bilincin etkileşimle yeterli düzeyde pratiğini kastediyorum.

Bence bunun girişi ancak eseri yaratanın kendini eleştirel bir okumayla roman deneyimini okuması yoluyla tamamlanır. Ve bu ilk olarak evrensel yaratıcılık deneyimiyle eş zamanlı olmaktır.- Pozitivistler onun çağdaşlıkla arasındaki bağa canlı konularına ve sanatsal platformdaki gelişimine uygun davranıyorlar.- diğer taraftan gerek Araplar nezdinde gerekse evrensel platformda ki dönüşümleri göz önüne almaktır. Özün kapalı kalması ve farklı deneyimlerin bilinmemesi ve başına gelen dönüşümler onun Arap roman deneyimini zenginleştirmesine veya devamı ve yenilenmesi için taze kan sağlamasına imkan vermiyor. Tıpkı gerçeklik ve kültürel mirasın farklı yönleriyle etkileşime girme yaratıcı ve üretici şeklinde başarısının gözardı

edilmesine ve macera ve deneyimlere yeni ufuklar açılmasına kefil olduğu gibi .Ben Arap efsanelerini ve Arap İslam hayalinin iyi kullanıldığı ve karakterize edildiği sürece gerçekten çok verimli olacağını düşünüyorum.

Son olarak taklidi formun yazar tarafından önemsenmemesi sonucunda kendini sıkıntıya soktuğunu görüyorum. O hala teknolojiden korkmaya devam eden ve onu hiç bir değeri olmayan bir fazlalık olarak değerlendiren yazar ve eleştirmenlerin şeklidir. Bilgisayarın ve interaktif araçların sunduğu tekniklerin kullanılması yaratıcılık ve eleştiri için temel görev olmuştur. Yazarların sanatçıların araştırmacıların ve eleştirmenlerin bu yeni araçlara koşmaması teorik ve pratik olarak bize ancak ufukların daralması hakkında konuşmamıza imkan veriyor.j

Yaratıcılık ufukları çağa, çağdaş bakış teorisi ve doğurduğu imkanlar ve araçlarla dolup taşan medya ve iletişim teknolojisi yaratıcılık ve eleştiri için önemli ve verimli alanlar sunuyor. Peki biz yeni yaratıcılık çağına girmeye başladık mı? Ya da teknolojiyle olan bağımız hala gözardı etmelerle mi dolu yada bilimin yaratıcılığı öldürdüğü kuruntusuyla mı dolu? İki farklı varsayım hangisini seçtiysek yaratıcılığımızı sınırlandırdı. Öze olan okuma şeklimizi ve diğerleriyle bağlantımızı sınırlandırdı. İş işten geçmeden çağa yetişelim.